

ORNAMENTICA CERAMICII LUCRATE CU MÂNA DIN SECOLELE VI-IX D. HR. DE LA EST DE CARPAȚI

Dan Gh. TEODOR*

Key words: hand-made ceramics, ornaments, Eastern Carpathian area.

Cercetările arheologice întreprinse timp de peste o jumătate de secol pentru cunoașterea istoriei celei de a doua jumătăți a primului mileniu creștin în regiunile de la est de Carpați, la fel ca în restul spațiului de la nordul Dunării de Jos, au scos la iveală numeroase vestigii, deosebit de importante, care au contribuit esențial la elucidarea unor însemnate aspecte ale procesului de etnogeneză românească.

Între aceste vestigii o valoare deosebită o are ceramica, element în multe cazuri hotărâtor pentru specialiști în a formula aprecieri referitoare la cronologia descoperirilor, atribuirii de ordin cultural și nu în ultimul rând concluzii privitoare la contactele dintre diverse populații și influențele manifestate reciproc.

După cum este în parte cunoscut, în obiectivele datând din perioada secolelor VI-IX d.Hr. situate în regiunile de la est de Carpați, în marea ei majoritate, ceramica este lucrată cu mâna și doar în proporții reduse făcută cu roata rapidă sau cu turații lente.

Datorită tehnicii puțin avansate în care a fost lucrată, a pastei din lut utilizată și a arderii incomplete în cuptoare simple, olăria lucrată cu mâna din perioada menționată, în cea mai mare parte, este extrem de fragmentară, vasele întregi conservându-se în număr destul de mic. Cu toate acestea, tipologia vaselor precizată pe baza exemplarelor întregite sau a fragmentelor care prezentau trăsăturile necesare reconstituirii arhitecturii și morfologiei recipientului din care au făcut parte, a putut fi în mare măsură stabilită, reușindu-se să se precizeze unele forme principale, între care predomină oala borcan fără toartă, cu câteva variante și într-o mai mică măsură tigăile cu marginea scundă, castroane, străchinile și cănila¹⁶⁰.

O parte importantă din descoperirile ceramice din obiectivele cercetate a fost valorificată prin intermediul unor monografii, sinteze sau studii speciale, stabilindu-se astfel trăsăturile principale care caracterizează producția ceramicii medievale timpurii din acest areal geografic.

Din ansamblul ceramicii medievale timpurii de la răsărit de Carpați, mai puțin sau chiar deloc studiate sunt resturile de olărie lucrate cu mâna, care prezintă ornamente, până în prezent ne fiind elaborat un studiu care să evidențieze varietatea și semnificația motivelor ornamentale aplicate pe suprafața lor.

În general, se consideră că ceramica lucrată cu mâna, din cele mai vechi timpuri, a fost apanajul îndeosebi al femeilor, cărora le revenea în principal și pregătirea hranei cotidiene.

Chiar dacă tehnica în care au fost produse asemenea oale nu se ridică la nivelul producției ceramice lucrate cu mâna din alte epoci (ca de exemplu din eneolitic sau epoca bronzului), unele dintre recipientele medievale timpurii din această categorie prezintă o serie de ornamente interesante, unele din motivele decorative utilizate având o semnificație aparte.

Ornamentele atestate pe vasele lucrate cu mâna din perioada menționată sunt, fie incizate în pasta crudă înainte de ardere, fie plastice, aplicate în relief, mai rar zgâriate ulterior producerii lor. Motivele decorative sunt destul de variate, predominând mai ales cele geometrice și într-o proporție destul de mică acelea zoomorfe, florale sau antropomorfe.

Cel mai frecvent motiv ornamental întâlnit pe ceramica lucrată cu mâna este cel alcătuit din

* danteodor33@yahoo.com

¹⁶⁰ D. Gh. Teodor, *Teritoriul est carpatic în veacurile V-XI e.n.*, Iași, 1978, p.24-29, 80-85; I. Mitrea, *Comunități sătești la est de Carpați în epoca migrațiilor. Așezarea de la Davideni din secolele V-VIII*, Piatra Neamț, 2001, p. 154-157, 166-171; M. Andronic, *Teritoriul nord-est carpatic în a doua jumătate a primului mileniu creștin*, Suceava, 2005, p. 149-191, 318-141.

alveole și creștături dispuse pe marginea unor oale, tigăi sau castroane, ponderea lor fiind încă destul de redusă la ceramica datând din secolele VI-VII. Acest decor va deveni frecvent utilizat în producția ceramică din perioadele ulterioare, menținându-se și în evul mediu pe ceramica lucrată la roată (fig.1/4-9; 2; 3).

Alveolele și creștăturile reprezintă un ornament folosit încă din preistorie, fiind atestat continuu în ornamentica numeroaselor faciesuri culturale din Europa până în evul mediu inclusiv. Anterior veacurilor VI-VII, în regiunile de la nordul Dunării de Jos alveolele și creștăturile sunt frecvent întâlnite, încă din prima jumătate a primului mileniu I d.Hr., pe olăria culturii geto-dacice, carpică sau Sântana de Mureș¹⁶¹, fiind desigur rezultatul manifestărilor de ordin estetic obișnuite a celor care o produceau.

Dintre motivele ornamentale geometrice o semnificație aparte o au cele care reproduc diferite tipuri de cruci, incizate de obicei în zona superioară a vaselor, pe umăr sau pe gât (fig. 4; 5) Asemenea produse ceramice sunt destul de des atestate în obiectivele cercetate sistematic mulți specialiști punându-le în legătură cu o posibilă prezență a unor creștini. În pofida contestării lor ca semn religios de către unii pretinși specialiști ai problematicii, noi credem totuși că, în foarte multe cazuri, ele trebuie considerate simboluri creștine, alături de alte vestigii cu aceeași destinație, cu care (nu întâmplător), uneori apar împreună. La Botoșana-Suceava¹⁶², Davideni-Neamț¹⁶³ sau Horga-Vaslui¹⁶⁴, de exemplu, unde semnul crucii de pe suprafața unor vase este dispus cardinal, aceste recipiente sunt însoțite și de alte vestigii de sorginte creștină, precum tiparele de turnat cruci, cruciulițe pandantiv și lingurițe euharistice din bronz și chiar înscrispții religioase sau litere specifice¹⁶⁵. Semnul crucii este întâlnit și pe suprafața interioară a unor tigăi cu marginea scundă, utilizate la coptul pâinii sau drept capace, ca cele descoperite de exemplu, la Spinoasa-Iași¹⁶⁶, Davideni-Neamț¹⁶⁷, Hucea-Râșcani¹⁶⁸, Seliște-Orhei¹⁶⁹ sau Rașcov-Hotin¹⁷⁰. În general, tipurile de cruci incizate pe vase sunt destul de variate, fiind atestate crucea greacă, latină, gamata, decusata sau tau, dovadă că simbolistica religioasă creștină era destul de bine cunoscută populației din aceste regiuni. Alături de simbolul crucii reținem și imagina incizată a unui pește pe un fragment ceramic de la Corlăteni-Botoșani¹⁷¹ și pe o fusaiolă din lut aflată în așezarea de la Botoșana-Suceava¹⁷². Asemenea semne religioase, incizate înainte de arderea vaselor sau ulterior producerii lor, sunt întâlnite în destul de multe obiective din perioada secolelor VI-IX situate în restul zonelor carpato-dunărene ca, de exemplu, la Sărata Monteoru-Buzău¹⁷³, Dulceanca-

¹⁶¹ G. Bichir, *Cultura carpică*, București, 1973, p. 63-69, pl. XLII; XLIII; XLIV/2; XLV/1-2, 4; I. Ioniță, *Din istoria și civilizația dacilor liberi. Dacii din spațiul est carpatic în secolele II-IV e.n.*, Iași, 1982, p.61, fig. 11; Silvia Teodor, *Regiunile est carpatice ale României în secolele V-II î.d.Hr.*, București, 1999, p. 65-69, fig. 26/2; 27/2; 28/2-4; 29; 30/1-4, 6; R. Vulpe, Silvia Teodor, *Piroboridava. Așezarea geto-dacică de la Poiana*, București, 2003, p. 70-73, fig. 143/5-6; 148/1-3, 5, 7; 150/3-5; 151; 152/1-10; 153; 154; 156; 157; 159; V. Palade, *Așezarea și necropola de la Bârlad-Valea Seacă, secolele II-V*, București, 2004, fig. 40/7; 41/1; 44/1; 56/1.

¹⁶² D. Gh. Teodor, *Civilizația romanică la est de Carpați în secolele V-VII e.n. (Așezarea de la Botoșana-Suceava)*, București, 1984, p. 29, 39, fig. 42; 43/6; 46/; 47.

¹⁶³ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 50, 99, fig. 82/4; 109/1.

¹⁶⁴ G. Coman, *Mărturii arheologice privind creștinismul din Moldova, secolele VI-XII*, în „Danubius”, V, 1971, p. 76, fig. 2/2; D. Gh. Teodor, *Creștinismul la est de Carpați de la origini până în secolul al XIV-lea*, Iași, 1991, p. 164, fig. 12/3.

¹⁶⁵ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, București, 1984, p. 29, 38.39, 41, fig. 19/5; 20/1; 21/a-c; 23/1; 46; 47; I. Mitrea, *op. cit.*, p. 198-202, fig. 65/1; 67; 67/a; 82/4; 109/1.

¹⁶⁶ D. Gh. Teodor, Emilia Zaharia, *Sondajul de la Spinoasa și Erbiceni*, în „Materiale”, VIII, 1962, p. 37, fig. 3/1.

¹⁶⁷ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 66, fig. 103/9.

¹⁶⁸ I. A. Rafalovič, *Slavjane VI-IX vekov v Moldovii*, Chișinău, 1972, p. 151-152, fig. 25/1.

¹⁶⁹ I. Tentiuc, *Unele considerații privind lăcașurile rupestre din Moldova de est în secolele IV-XII*, în „Musaios”, V, 1999, fig. 2/8.

¹⁷⁰ V. D. Baran, *Pražkaja kul'tura Podnestrovja (po materialom poselenii u. s. Raškov)*, Kiev, 1988, fig. 18/9.

¹⁷¹ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1991, p. 11, fig. 12/5.

¹⁷² idem, *op. cit.*, București, 1984, p. 33, fig. 19/5; 28/1.

¹⁷³ I. Nestor, Eugenia Zaharia, *Săpăturile de la Sărata Monteoru (r. Buzău, reg. Ploiești)*, în „Materiale”, V, 1959, p. 515-516, fig. 2/3.

Teleorman¹⁷⁴, teritoriul actual al orașului București (Ciurel, soldat Ghivan, Dămăroaia)¹⁷⁵, Budureasca¹⁷⁶ și Cireșanu-Prahova¹⁷⁷, Bratei-Sibiu¹⁷⁸ sau la Groșani-Dolj¹⁷⁹.

Dintre ornamentele geometrice cele mai frecvente sunt combinațiile de linii incizate simplu, de formă orizontală, verticală, vălurite sau oblice, în multe cazuri formând benzi continui sau întretăiate, dispuse ca o ghirlandă sau mai rar în formă de zig-zag. Pe unele vase decorul este alcătuit din puncte formând șiruri simple sau paralele, întretăiate sau oblice, diferite adâncituri făcute cu un obiect ascuțit sau cu unghia etc. (fig. 6; 7; 8/1-6; 8) În categoria motivelor geometrice trebuie incluse și altele, foarte rar întâlnite, precum cercurile simple sau concentrice (fig.8/7-10), documentate la Suceava-Șipot¹⁸⁰ și Lozna-Botoșani¹⁸¹. Decorul alcătuit din cercuri simple sau concentrice este rar atestat și în restul așezărilor din spațiul carpato-dunărean¹⁸² dar și în Europa răsăriteană¹⁸³, în Polonia¹⁸⁴, Cehia¹⁸⁵, Ungaria¹⁸⁶ sau Austria¹⁸⁷, fiind considerat de unii arheologi de origine slavă, dar exemplare lucrate cu mâna și ornamentate cu asemenea decor sunt documentate destul de des și în perioada anterioară pătrunderii slavilor aici, în olăria geto-dacică¹⁸⁸. Ornamentul format din cercuri simple sau concentrice apare însă frecvent și pe o serie de obiecte lucrate din metal, cum sunt fibulele digitate și cele de origine romano-bizantină, plăcile de cataramă, limbi de curea, inele și brățări, sau pe unele obiecte din os, cum sunt piepetenii, diferite aplici, inchizătoare de pungii etc., fiind răspândit pe spații largi în Europa estică și centrală sau în Peninsula Balcanică, unde este considerat un motiv ornamental specific artei romano-bizantine. Nu este exclus ca acest decor să fi influențat și aplicarea lui pe produsele ceramice..

Un motiv decorativ, de asemenea mai rar, este cel imprimat cu un șnur, aplicat de obicei pe margine vaselor, pe gât sau umărul lor (fig. 10). Fragmente ceramice sau chiar vase întregi ornamentate astfel au fost descoperite la Lozna-Botoșani¹⁸⁹, Băiceni-Iași¹⁹⁰, Vetrișoiaia-Vaslui¹⁹¹,

¹⁷⁴ Susana Dolinescu Ferche, *La culture Ipotești-Ciurel Cîndești (V^e-VIIe siècles)*, în „Dacia”, NS, XXVIII, 1-2, 1984, p. 130, fig. 7/14; eadem, *Habitats des VIe-VIIe siècles de notre ère à Dulceanca IV*, în „Dacia”, NS, XXXVI, 1992, p. 134, fig. 12/10.

¹⁷⁵ Eadem, *Ciurel, habitat ds VIe-VIIe siècle de notre ère*, în „Dacia”, NS, XXIII, 1979, p. 206, fig. 4/17; eadem, *op. cit.*, în „Dacia”, NS, XXVIII, 1-2, 1984, p. 132, fig. 7/17, 21; Susana Dolinescu Ferche, Margareta Constantiniu, *Un établissement du VIe siècle à Bucarest (découvertes de la rue soldat Ghivan)*, în „Dacia”, NS, XXV, 1981, p. 307, fig. 9/6.

¹⁷⁶ V. Teodorescu, *Elemente paleocreștine în tezaurile de la Șimleul Silvaniei și Pietroasa (sec. IV)*, în „Spritualitate și istorie la întorsura Buzăului”, vol. I, Buzău, 1983, p. 80-82, fig. 1/1, 5; 2/3.

¹⁷⁷ *Ibidem*, fig. 1/7-8.

¹⁷⁸ Eugenia Zaharia, *La station nr. 2 de Bratei, dép. de Sibiu (VIe-VIIIe siècles)*, în „Dacia”, NS., XXXVIII-XXXIX, 1994-1995, p. 306, fig. 13/7; 15/9.

¹⁷⁹ Gh. Popilian, M. Nica, *Groșani. Monografie arheologică*, București, 1998, p. 31, fig. 21/1.

¹⁸⁰ M. D. Matei, *Die Slawischen Siedlungen von Suceava (Nordmoldau, Rumänien)*, în „Slovenskà Archeológia”, X, 1, 1962, p. 154, fig. 4.

¹⁸¹ D. Gh. Teodor, *Un centru meșteșugăresc din evul mediu timpuriu. Cercetările arheologice de la de la Lozna-Botoșani*, Brăila, 2011, p. 26, 33, fig. 82/1, 8; 83/3, 7-8, 12.

¹⁸² Susana Dolinescu Ferche, Margareta Constantiniu, *op. cit.*, p. 317, fig. 12/12; Susana Dolinescu Ferche, *op. cit.*, în „Dacia”, NS, XXXVI, 1992, p. 133-134, fig. 19/4.

¹⁸³ F. M. Zverninaev, *Archeologičeskie nachodki volže goroda Pacepa*, în „Kratkie Soobščeniia”, Kiev, 53, 1954, 143-144, fig. 62; T. N. Nikolskaja, *Archeologičeskie issledovanija v Orlovski oblasti*, în „Kratkie Soobščeniia”, Moskva, 53, 1957, p. 102, fig. 2; eadem, *Kul'tura plemen baseina Verchnei Oki v I tysačeleți n. e.*, în „Materialy I issledovanija po archeologii SSSR”, 72, 1959, p. 43-46, fig. 53.

¹⁸⁴ A. Zaki, *Archeologia Malopolski wczesnośredniowiecznej*, Krakow, 2974, fig. 175; D. Kosińoski, *Ze studiov nad sredniowieczem regionu Sulmierczye*, în „Kraje slowiańskie w wiekach średnich. Profanum i sacrum”, Poznan, 1998, p. 214, fig. 5/2.

¹⁸⁵ B. Dostál, *K časně slovanskému osidlení Břeclavi-Pohanska*, Brno, 1998, p. 17, fig. 6/6.

¹⁸⁶ Sarolta Tettamanti, *Das awarenzeitliche Gräberfeld in Vác-Kavicsbánya*, Budapest, 2000, pl. 5/143; 77/160.

¹⁸⁷ H. Schwammenhöfer, *Reyersdorf*, în „Fundberichte aus Österreich”, 21 (1982), Wien, 1983, p. 293, fig. 912.

¹⁸⁸ De exemplu, R. Vulpe, Silvia Teodor, *op. cit.*, fig. 162/1, 3; V. Palade, *op. cit.*, fig. 29/18; 41/6; 80/4; 149/1.

¹⁸⁹ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 52, fig. 93/1-2; 97/1-2.

¹⁹⁰ I. Ioniță, V. Spinei, *Așezarea prefeuală târzie de la Băiceni-Siliște*, în „Arch. Mold.”, VII, 1972, p. 319, 326, fig. 7/7-9.

¹⁹¹ G. Coman, *Evoluția culturii materiale din Moldova de sud în lumina cercetărilor arheologice cu privire la secolele V-XII*, în „Mem. Antiq.”, III, 1971, p. 490, fig. 4/4.

Cavadinești-Galați¹⁹², Hansca-Ialoveni¹⁹³, Brănești-Orhei¹⁹⁴ sau Odaia-Șoldănești¹⁹⁵, în obiective datând mai ales din perioada secolelor VIII-IX. Acest tip de decor este specific mai ales zonelor din stânga Niprului Mijlociu, fiind utilizat cu precădere în olăria spectelor culturale de tip Volântzevo¹⁹⁶, Borșevo¹⁹⁷ sau Romen¹⁹⁸. Prezența acestui ornament pe unele vase descoperite în zonele de la est de Carpați s-a datorat probabil vehiculării lui aici de către ultimele grupuri de slavi sau alani, dislocate la sfârșitul secolului al VII-lea și prima jumătate a celui următor de către invaziile protobulgarilor sau a celui de al doilea Caganat avaric¹⁹⁹.

În categoria motivelor decorative incizate o semnificată cu totul aparte o prezintă ornamentele zoomorfe (fig. 12). Pe suprafața anumitor vase, de obicei pe umărul sau corpul lor, sunt incizate schematic diferite siluete de animale. Dintre acestea, păstrate în întregime sau în mai mare măsură, menționăm imaginea unui bour sau zimbru pe un fragment descoperit la Vetrișoia-Vaslui²⁰⁰ sau diferite siluete de cerb sau căprior pe unele fragmente aflate la Davideni-Neamț²⁰¹, Banca-Vaslui²⁰² sau Pererâta-Briceni²⁰³. Vasele cu asemenea reprezentări au avut desigur o destinație specială fiind utilizate în practicile magico-religioase de sorginte păgână. Probabil ele au avut inițial nu numai un scop decorativ, ci și unul cu o anumită semnificație apotropaică, vizând buna desfășurare a vânătorii sau în alte cazuri posibila protejare a recoltelor sau a animalelor domestice. Recipiente cu decor zoomorf și chiar antropomorf sunt întâlnite destul de rar și în unele zone ale Europei în perioada secolelor VI-X, fiind asociate practicilor utilizate de populațiile nomade sau seminomade, unde șamanii foloseau astfel de vase cu destinație specială în ritualurile lor. Unele vase cu astfel de decor au fost puse în legătură cu prezența unor grupuri de protobulgari, avari sau cazari din regiunile de silvostepă de la nordul Mării Negre, dar și din Peninsula Balcanică²⁰⁴, pătrunse aici în perioada secolelor VII-IX, însă nu este exclus ca unele din vasele cu astfel de ornament să fie atribuite și altor migratori, cum sunt slavii, care au venit în contact cu populațiile menționate. De asemenea, în multe cazuri este foarte posibil ca și unii dintre autohtoni să fi preluat anumite practici magice vehiculate aici de anumite grupuri de migratori.

În sfârșit, unul din ornamentele geometrice cu o anumită semnificație, întâlnit în multe cazuri pe recipientele lucrate cu mâna din perioada secolelor VI-X este linia vălurită, trasată simplu sau alcătuită din benzi (fig. 13). Acest decor geometric, de veche tradiție locală, apare și pe ceramica geto-

¹⁹² M. Petrescu-Dîmbovița, *Călătorie de cercetare arheologică în județul Covurlui*, în „Orizonturi”, III, Galați, 1940, 5-9, p.15-16; D. Gh. Teodor, *Unele probleme privind evoluția culturii materiale din Moldova în secolele VI-X*, în „Carpica”, II, 1969, p. 286, fig. 23/5.

¹⁹³ G. F. Cebotarenko, N. P. Tel'nov, *Poselenie Gansk (la Kordon)*, în „Archeologičeskie Issledovanija v Moldovii” (1979-1980), Chișinău, 1983, p. 95, fig. 5; 6; N. P. Tel'nov, T. F. Riaboi, *Novye dannye o rannoslovjanskom poselenii u s. Gansk*, în „Archeologičeskie Issledovanija srednevekovykh pamjatnikov v Dnestrovsko-Prutskom meždureč'e”, Chișinău, 1985, p. 110-111, fig. 4/2.

¹⁹⁴ D. Gh. Teodor, *Eastern slav and nomadic elements of the seventh-ninth Centuries in th34 Carpathians Dniester regions*, în „Zbornik na počest Dariny Bialekovej”, Nitra, 2004, p. 398.

¹⁹⁵ *Ibidem*.

¹⁹⁶ V. V. Sedov, *Vostočnye slavjane v VI-XIII v v*, Moskva, 1982, p. 135-137; idem, *Slavjane v rannem srednevekov'e*, Moskva, 1995, p. 186-188.

¹⁹⁷ Idem, *op. cit.*, 1995, p. 189, 204-205.

¹⁹⁸ *Ibidem*, p. 198-202.

¹⁹⁹ D. Gh. Teodor, *Precizări privind relațiile etno-culturale din secolele IV-X d. Hr. în spațiul extracarpatic (cu privire specială asupra zonelor carpato-nistriene)*, în „Studia Historica et Theologica. Omagiu profesorului Emilian Popescu”, Iași, 2005, p. 190.

²⁰⁰ G. Coman, *Cercetări arheologice cu privire la secolele V-XI în sudul Moldovei (steпа colinară Horincea-Elan-Prut*, în „Arh. Mold.”, VI, 1969, p. 305, fig. 4/5.

²⁰¹ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 46, fig. 84/5; 88/3.

²⁰² Ruxandra Maxim Alaiba, *Considerații preliminare cu privire la viața spirituală a locuitorilor așezării de la Gara Banca, din secolele IX-X*, în „Arh. Mold.”, XII, 1988, p. 254, 257, fig. 3/a-c, 5-6.

²⁰³ I. A. Rafalovič, *op. cit.*, p. 166, fig. 28/10.

²⁰⁴ S. A. Pletneva, *Keramika Sarkel Beloi- Vežu*, în „Materialy I Issledovanija po archeologii SSSR”, 75, Moskva, 1959, p. 240, sl. 26; eadem, *Ot kočevii k gorodom*, în „Materialy issledovanija po Archeologii SSSR”, 142, 1967, pl. 25/3; J. Kovačević, *Les tombes 73 et 77 de la nécropole de Čik*, în „Balcano-slavica”, 1, Prilep, 1972, p.65-72, și figurile; D. Okéarov, *Graffiti medieval (VIIIe-XIVe s)*, Sofia, 1979, p. 50-53, fig. 1-5; Cs. Balint, *Die Archäologie der Stepe*, Wien-Köln, 1989, p. 53-54, fig. 24/2.

dacică lucrată cu mâna și din culturile materiale ulterioare din prima jumătate a mileniului I d.Hr. Decorul acătuit din linii vălurite v-a deveni frecvent utilizat, atât pe ceramica lucrată cu mâna, cât și pe aceea produsă la roată de abia în ultimul sfert al primului mileniu creștin, fiind răspândit în perioada menționată în numeroase zone ale Europei. În epoca secolelor VI-VIII un astfel de ornament este atestat încă destul de rar. Câteva fragmente ornamentate cu acest decor au fost descoperite la Botoșana-Suceava²⁰⁵, Davideni²⁰⁶ și Izvoare Bahna-Neamț²⁰⁷, Hlingeni-Șoldănești²⁰⁸ sau Pererâta- Briceni²⁰⁹. În perioada următoare (secolele VIII-IX), acest decor începe să fie folosit din ce în ce mai des, astfel de descoperiri fiind cunoscute la Lozna-Botoșani²¹⁰ sau Poiana-Suceava²¹¹. Trebuie reținută și constatarea că, pe ceramica lucrată cu mâna datând din secolele VI-VII d.Hr. descoperită în zonele Europei răsăritene, decorul din linii vălurite nu a fost utilizat. Un astfel de ornament a fost preluat de către slavi mai tâziu, ca urmare a contactelor pe care aceștia le-au avut cu populațiile romanice sau germanice din zonele Europei ocupate temporar de imperiul roman, unde ornamentul liniilor vălurite avea de asemenea o veche tradiție.

Un decor aparte este cel plastic, aplicat în relief pe unele vase (fig. 11). Dintre acestea trebuie reținute torțile de micii dimensiuni, cum sunt cele întâlnite la un vas de la Seliște-Orhei²¹² sau pe un recipient de la Lozna- Botoșani²¹³, sau butonii și protuberanțele aplicate pe oalele descoperite la Davideni-Neamț²¹⁴, Butuceni-Orhei²¹⁵, Socol-Camenetz-Podolsk²¹⁶ sau Dănceni-Strășeni²¹⁷. Din aceeași categorie un decor tot atât de rar este și brâul în relief aplicat pe gâtul sau umărul unor oale (fig. 11/3-4. 6-7) La est de Carpați astfel de decor este documentat la Suceava-Șipot²¹⁸, Iași-Nicolina²¹⁹, Lozna-Botoșani²²⁰, Davideni-Neamț²²¹, Codân²²² și Gorecea regiunea Cernăuți²²³, Hucea-Rășcani²²⁴ sau Hansca-Ialoveni²²⁵. Torțile, butonii sau protuberanțele sunt extreme de rare în această vreme și în restul spațiului carpato-dunărean²²⁶.

Brâul în relief, torțile miniaturale, butoanele sau protuberanțele constituie elemente decorative de veche tradiție, conservate în ornamentica olăriei lucrate cu mâna secole de-a rândul, fiind atestate destul de des în multe obiective din numeroase regiuni ale Europei. Ele sunt întâlnite și în zonele răsăritene ale continentului nostru, fiind documentate, atât în așezările populației sedentare, cât și în unele morminte aparținând nomazilor. În teritoriul de la răsărit de Carpați astfel de ornamente plastice sunt caracteristice și olăriei geto-dacice, dar și de mai tâziu, din perioada

²⁰⁵ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, București, 1984, p. 29, 32, 41, fig. 40/6;46; 49/5,7.

²⁰⁶ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 43, 48, fig. 84/2, 8.

²⁰⁷ idem, *Așezarea din secolele VI-IX de la Izvoare-Bahna*, Piatra Neamț, 1998, p. 37, 77, fig. 23/134/2

²⁰⁸ S. Musteață, *op. cit.*, p. 74-75, fig. 55/7; 56/2.

²⁰⁹ I. A. Rafalović, *op. cit.*, p. 140-141, fig. 21/9.

²¹⁰ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 53, fig. 82/3-6, 83/6, 9.

²¹¹ M. Andronic, *Poiana o așezare din secolele VIII-IX, d.Chr.*, Suceava, 2005, p. 55, pl. 33/1, 11-12.

²¹² I. Corman, *Contribuții la istoria spațiului pruto-nistriean în epoca evului mediu timpuriu (sec. V-VII d. Chr)*, Chișinău, 1998, p. 67, fig. 78/7.

²¹³ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, p. 53, fig. 77/2; 78/1.

²¹⁴ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 75, 92, fig. 107/9, 117/1.

²¹⁵ I. A. Rafalović, V. A. Lăpușnean, *Raboty Reutskoi arheologičeski ekspedicii*, în „Arheologičeskie Issledovanija v Moldovii”, Chișinău, 1969, p. 132, fig. 10/3.

²¹⁶ I. Corman, *op. cit.*, p. 67, fig. 78/5.

²¹⁷ *Ibidem*, fig. 78/4.

²¹⁸ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Iași, 1978, p. 28, fig. 22/1, 3.

²¹⁹ I. Ioniță, *Eine Siedlung der Jüngerer Römischen Kaiserzeit und der Völkerwanderungszeit in Iași-Nicolina (Rumänien)*, în „Palast und Hutte”, Mainz, 1982, fig. 8/4; idem, *Importante descoperiri arheologice din perioada de formare a poporului român în așezarea de la Iași-Nicolina*, în „Arh.Mold.”, X, 1985, p. 36, fig. 5/11.

²²⁰ D. Gh. Teodor, *op. cit.*, Brăila, 2011, p. 53, fig. 88/6.

²²¹ I. Mitrea, *op. cit.*, p. 100, fig. 120/6.

²²² Irina P. Russanova, B. A. Timoșciuk, *Kodyn slavijanske poselenija V-VII v n. r. Prut*, Moskva, 1984, fig. 30/6.

²²³ V. Beileki, N. P. Tel'nov, I. G. Vlaschenko, *Raskopki slavijanskogo poselenija Rudi, XX v 1980*, în „Arheologičeskie Issledovanija v Moldovii”, Chișinău (1979-1980), 1983, p. 174, fig. III/6.

²²⁴ I.A. Rafalović, *op. cit.*, p. 15, fig. 27/1-5.

²²⁵ *Ibidem*, fig. 27/6.

²²⁶ Susana Dolinescu Ferche, *op. cit.*, în „Dacia”, NS, XXIII, 1979, p. 211, fig. 15/1; eadem, *op. cit.*, în „Dacia”, NS., XXVII; 1-2, 1984, p. 130, fig. 6/6-7; eadem, *op. cit.*, în „Dacia”, NS, XXXVI, 1992, p. 134, fig. 12/11;

marilor migrații²²⁷.

Analiza elementelor decorative atestate pe ceramica lucrată cu mâna din perioada secolelor VI-IX din regiunile de la est de Carpați evidențiază o destul de mare varietate, unele din motivele geometrice, zoomorfe sau plastice având în general, așa cum s-a mai amintit, origini mai vechi. Utilizarea unora din motivele menționate în decorarea oalelor lucrate cu mâna sau la roată, cum sunt alveolele, creștăturile sau liniile trasate simplu sau în bandă, etalează fără îndoială reale manifestări artistice. Altele, cum sunt ornamentele de inspirație religioasă, au desigur o semnificație creștină, apotropaică sau magico-spirituală în cazul aceloră decorate cu motive zoomorfe.

Studierea atentă a decorului de pe vasele lucrate cu mâna din perioada medievală timpurie și chiar a aceloră de pe olăria lucrată la roată din aceeași vreme, înfățișează nu numai gama unor manifestărilor de ordin estetic sau religios, ci și o anumită stare spirituală care, precizată clar în ansamblul ei, poate oferi căi noi de abordare în înțelegerea corectă a mentalităților din anumite perioade.

Întrucât, în unele areale culturale pentru anumite perioade de timp populația utilizează o paletă proprie de vechi motive ornamentale, acestea pot contribui într-o însemnată măsură și la definirea unora din trăsăturile culturii materiale din zonele respective. În același timp, ornamentica poate deveni un bun criteriu pentru încadrări de ordin cultural și uneori chiar și etnic sau cronologic.

Vehicularea, de către unele grupuri etnice aflate în migrație, a anumitor ornamente, specifice doar unor zone bine delimitate cultural, a fost un fenomen care a avut loc frecvent în evul mediu timpuriu (ca de altfel și în alte perioade), în spațiul geografic carpato-dunărean afectat în cursul primului mileniu creștin de numeroasele deplasări de populații dinspre regiunile Europei răsăritene.

În acest context, cercetarea motivelor ornamentale pe ceramică are neîndoiește o importanță deosebită, nu numai pentru precizarea aspectelor de ordin estetic, ci și pentru cunoașterea conservării unor mai vechi tradiții sau aprecierea ponderii influențelor culturale manifestate ca urmare a contactelor stabilite între autohtoni și alogeni.

MOTIFS DE LA CÉRAMIQUE CONFECTIONNÉE À LA MAIN DES VI^E- VIIE SIÈCLES APR. J.-C. À L'EST DES CARPATES

Dans le cadre des vestiges médiévaux anciens découverts lors des fouilles archéologiques entreprises dans les régions à l'est des Carpates, la céramique tient une place à part. De l'ensemble de la céramique du haut Moyen Age découverte à l'est des Carpates, les fragments de poterie confectionnée à la main sont le moins souvent ou même ils ne sont pas du tout étudiés.

Les ornements attestés sur les vaisseaux exécutés à la main datant de la période ci-dessus sont soit incisés dans la pâte crue avant d'être brûlés, soit plastiques, appliqués en relief, ou, plus rarement, griffés après l'exécution des vaisseaux. Les motifs décoratifs sont assez variés, les plus courants étant les motifs géométriques et, beaucoup moins nombreux, les motifs zoomorphes, floraux ou anthropomorphes.

Les plus courants motifs ornementaux sont ceux composés d'alvéoles et encoches taillées sur le bord des différents récipients (fig. 1/4-9; 2; 3).

Les ornements reproduisant différents types de croix sont porteurs d'un sens à part, car les spécialistes mettent ces symboles en rapport avec la diffusion de la religion chrétienne dans ces régions pendant le premier millénaire chrétien (fig. 4; 5).

Parmi les ornements géométriques assez courants sont les combinaisons de lignes incisées simples, horizontales, verticales, ondulées ou obliques, qui forment parfois des bandes continues ou entrecoupées, des guirlandes ou des zig-zag (fig. 6; 7; 8/1-6; 9). Plus rares sont les ornements sous forme de cercles simples ou concentriques (fig. 8/7-10). Un motif décoratif tout aussi rare est celui imprimé à l'aide d'une ganse appliquée sur le cou, l'épaule ou le bord de certains pots (fig. 10). Sont extrêmement intéressants les ornements qui rendent les silhouettes des certains animaux sauvages ou domestiques, mises en rapport avec des pratiques magiques ou religieuses (fig. 12). Un décor à part, qui est lui aussi rarement documenté, est le décor plastique appliqué en relief, tel les anses, certaines proéminences ou les ceintures (fig. 11).

L'étude du décor sur les vaisseaux exécutés à la main, entre le VIe-IXe siècles apr. J.-C., relève non

²²⁷ Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 67-68, fig. 27/1, 3; 30/5-7; 31/1, 4-5; R. Vulpe, Silvia Teodor, *op. cit.*, p. 70-75, fig. 43-146; I. Niculiță, Silvia Teodor, A. Zanoci, *Butuceni. Monografie arheologică*, București, 2002, p. 48-52, fig. 87-88.

seulement la gamme des manifestations d'ordre esthétique ou religieux, mais également un certain état spirituel qui, précisé clairement dans son ensemble, peut fournir de nouvelles approches censées faciliter la compréhension correcte des mentalités de l'époque.

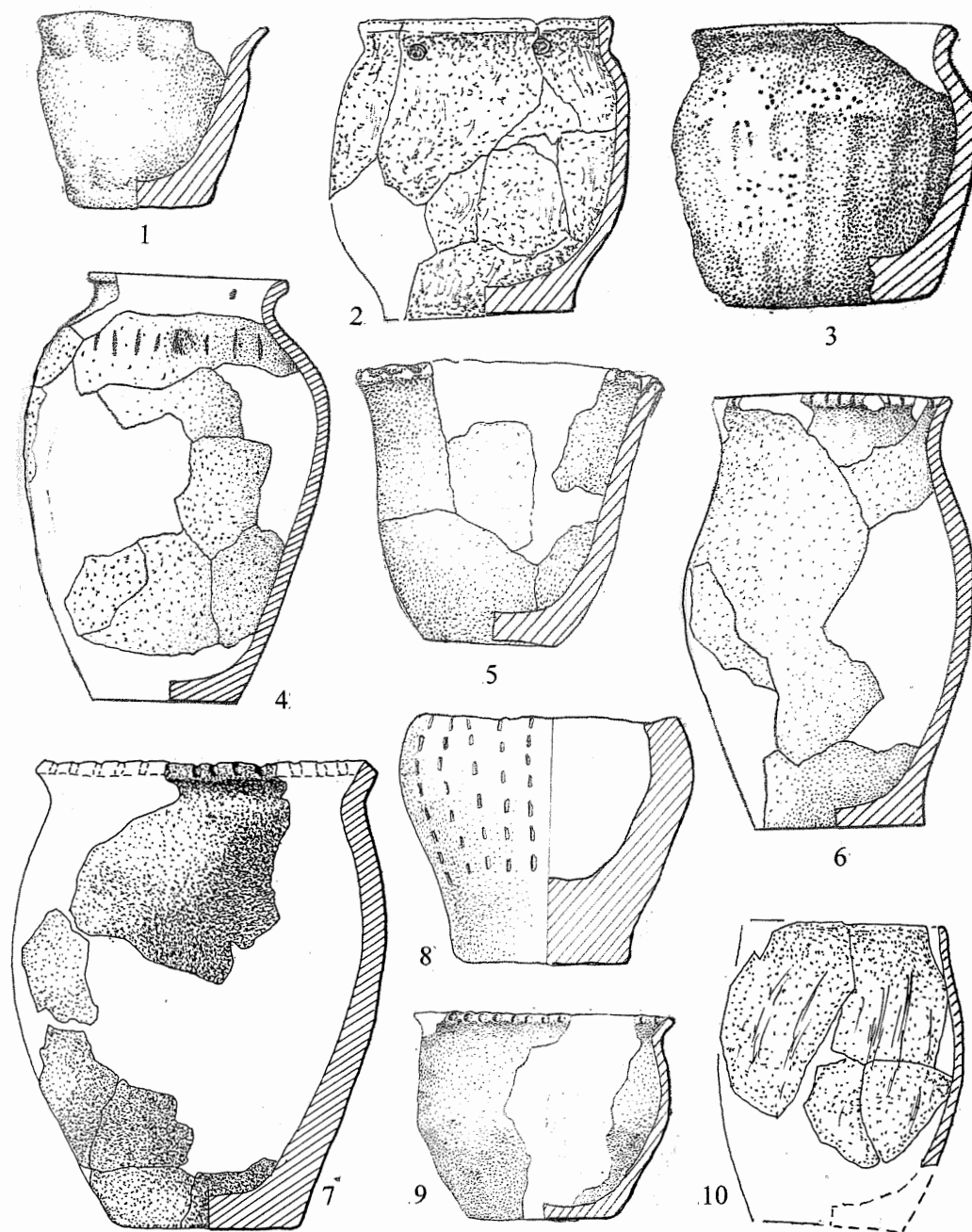

Fig. 1 Diferite tipuri de vase ornamentate.
 1, 5, 7, Lozna- Botoșani; 2, 10, Suceava-Șipot; 3, 9, Botoșana-
 Suceava; 4, 6, Budeni- Suceava; 8, Durlești- Chișinău.

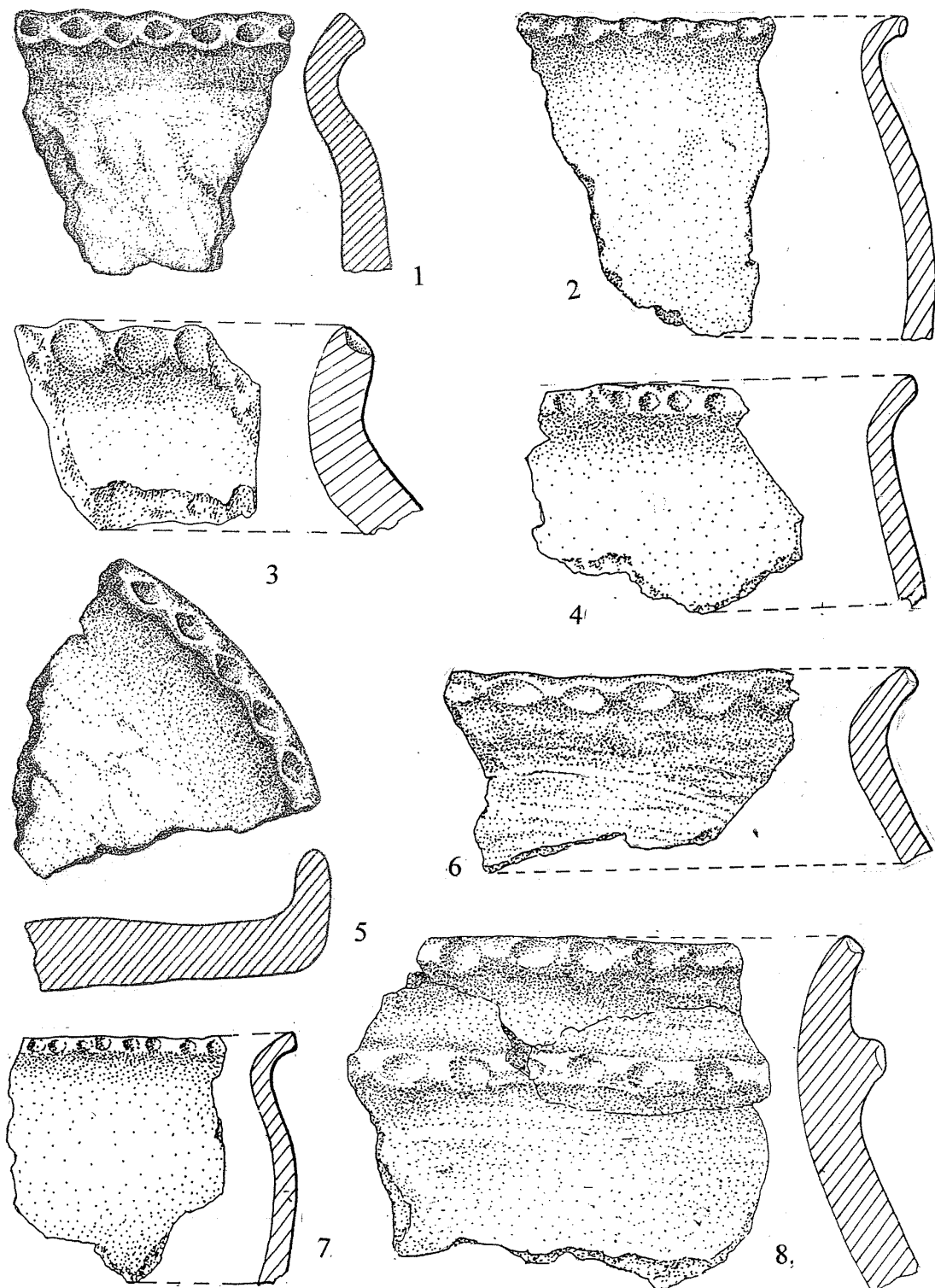

Fig. 2 Fragmente ceramice decorate cu alveoe.
 1, 5, Hansca- Ialoveni; 2- 4, 6-8, Lozna- Botoșani.

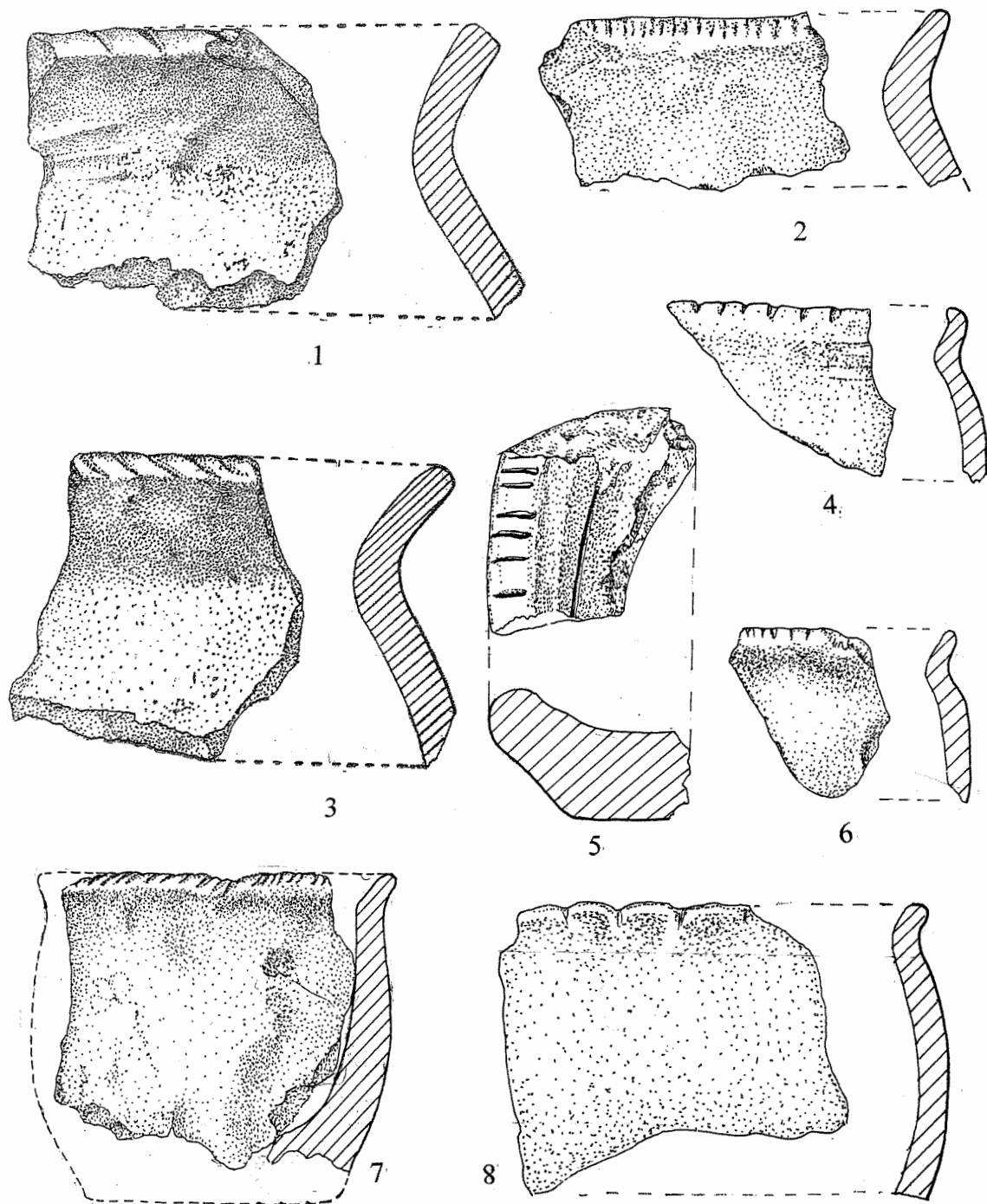

Fig. 3 Fragmente ceramice ornamentate cu creștături.
 1, 3, Dodești-Vaslui; 2, 7, Lozna- Botoșani; 4-6, 8. Suceava-Șipot.

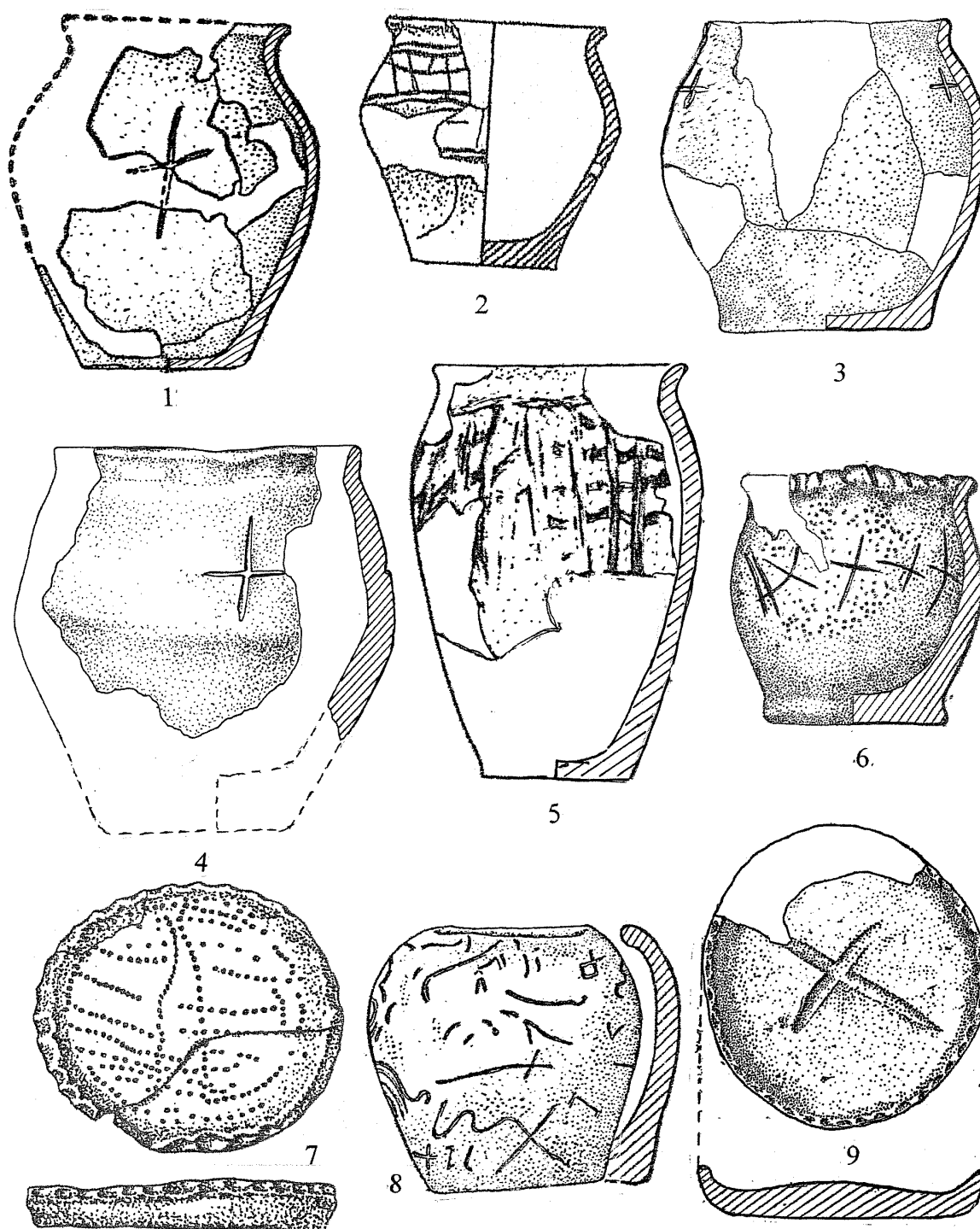

Fig. 4 Vase ornamentate cu simbolul crucii.

1, Ștefan cel Mare -Bacău; 2, 7, Rașcov- Hotin; 3, Horga- Vaslui; 4, Butuceni-Orhei; 5, Pererâta- Briceni; 6, 8, Botoșana-Suceava; 9, Spinoasa- Iași.

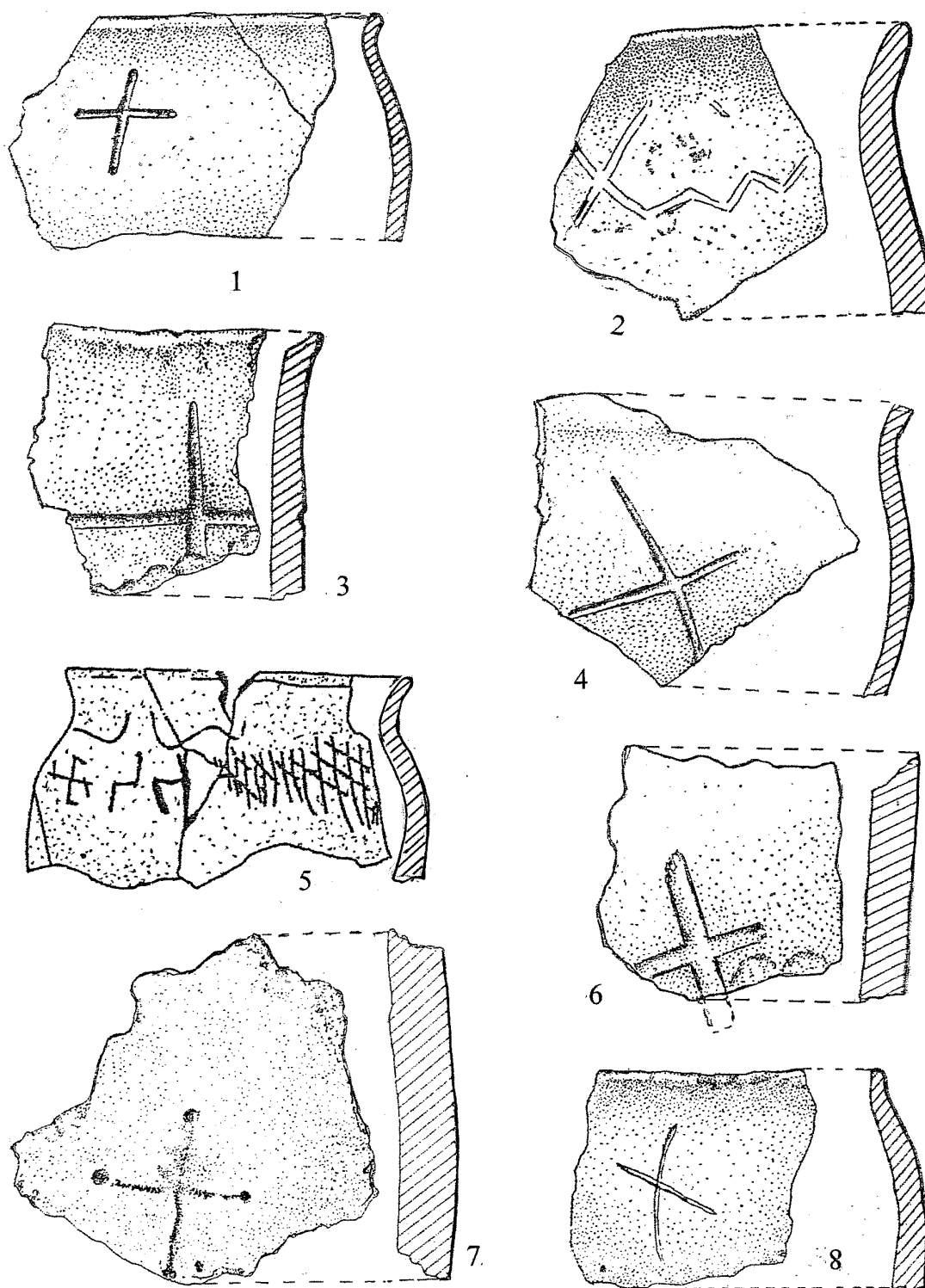

Fig. 5 Fragmente ceramice incizate cu diferite tipuri de cruce.
 1, Davideni-Neamț; 2-3, Bacău; 4, Cucorăni-Botoșani; 5, Horecea-Cernăuți; 6, Ștefan cel Mare- Bacău; 7, Borniș- Neamț; 8, Suceava-Șipot.

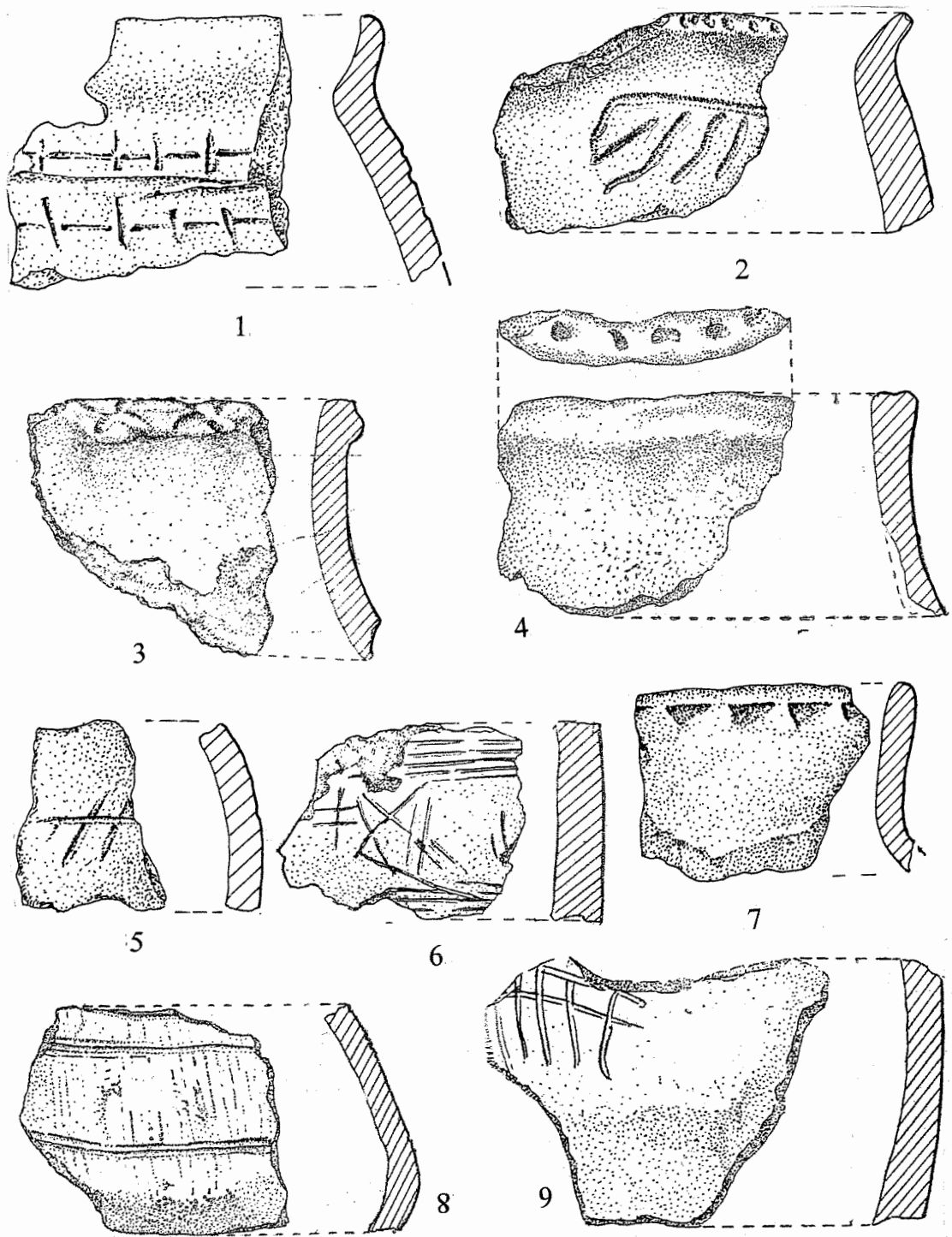

Fig. 6 Fragmente ceramice decorate cu diferite motive geometrice.
 1, 5, Suceava-Șipot; 2, 6, Lozna- Botoșani; 3-4, 8, Dodești-
 Vaslui; 7, Hansca- Ialoveni,.

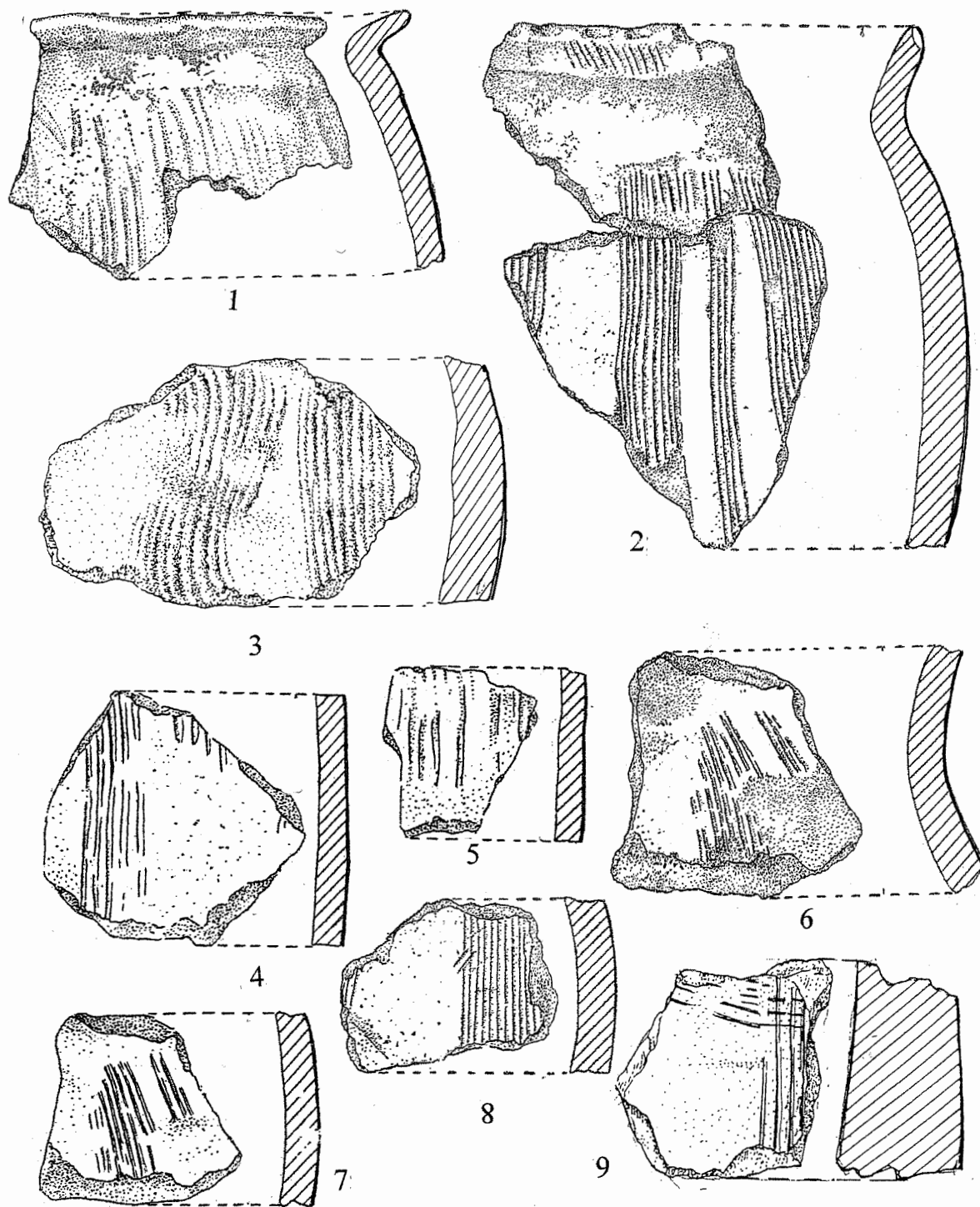

Fig. 7 Fragmente ceramice decorate cu benzi de linii verticale și oblice.
 1-2, 8, Dodești- Vaslui; 9, Lozna- Botoșani; 4, Suceava-Șipot.

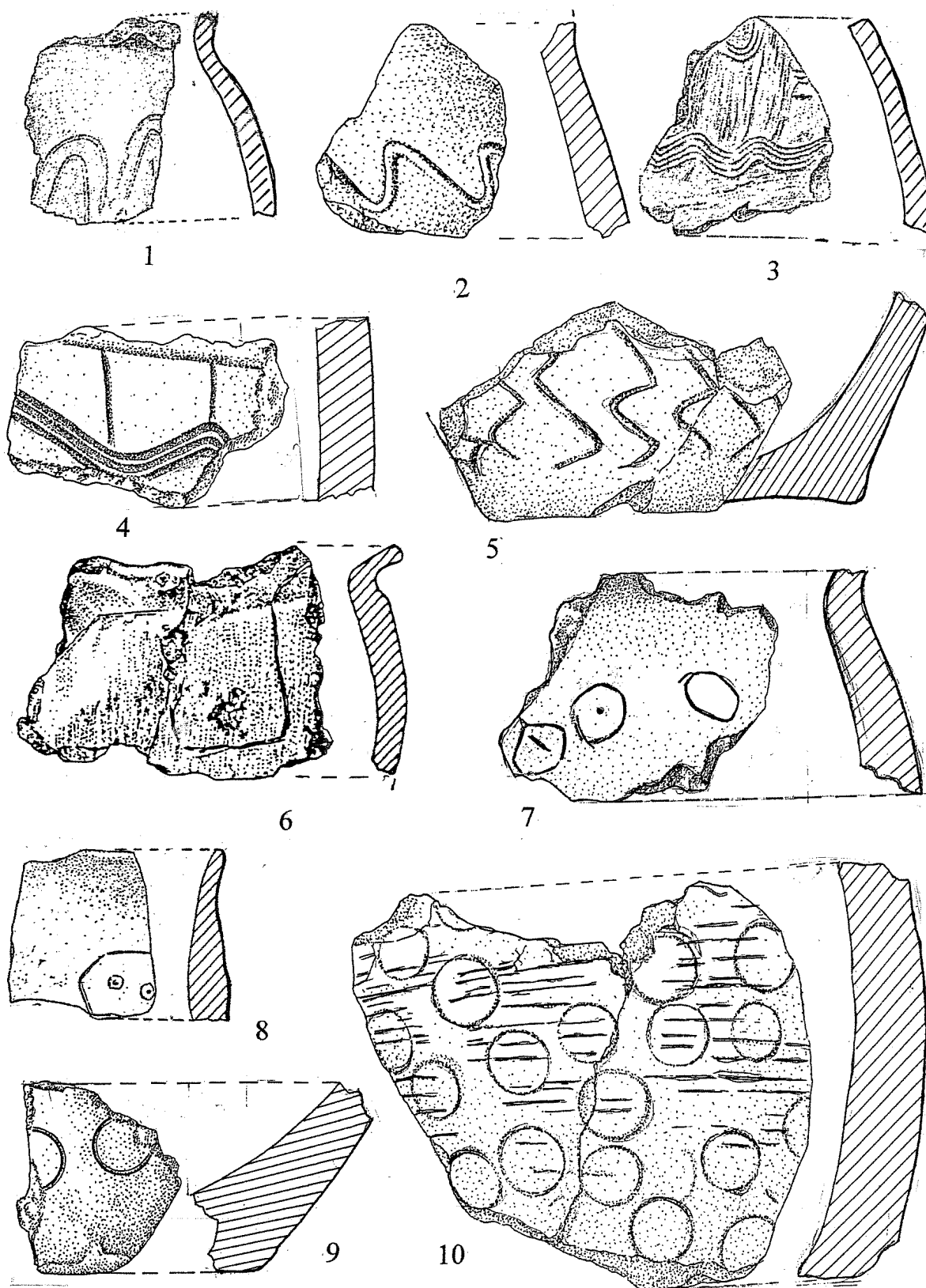

Fig. 8 Fragmente ceramice decorate cu diferite motive geometrice.
 1, 3, Poiana-Suceva; 2, Suceava-Șipot; 4-5,7, 9-10,Lozna- Botoșani;
 6, Bacău; 8, Cucorăni-Botoșani.

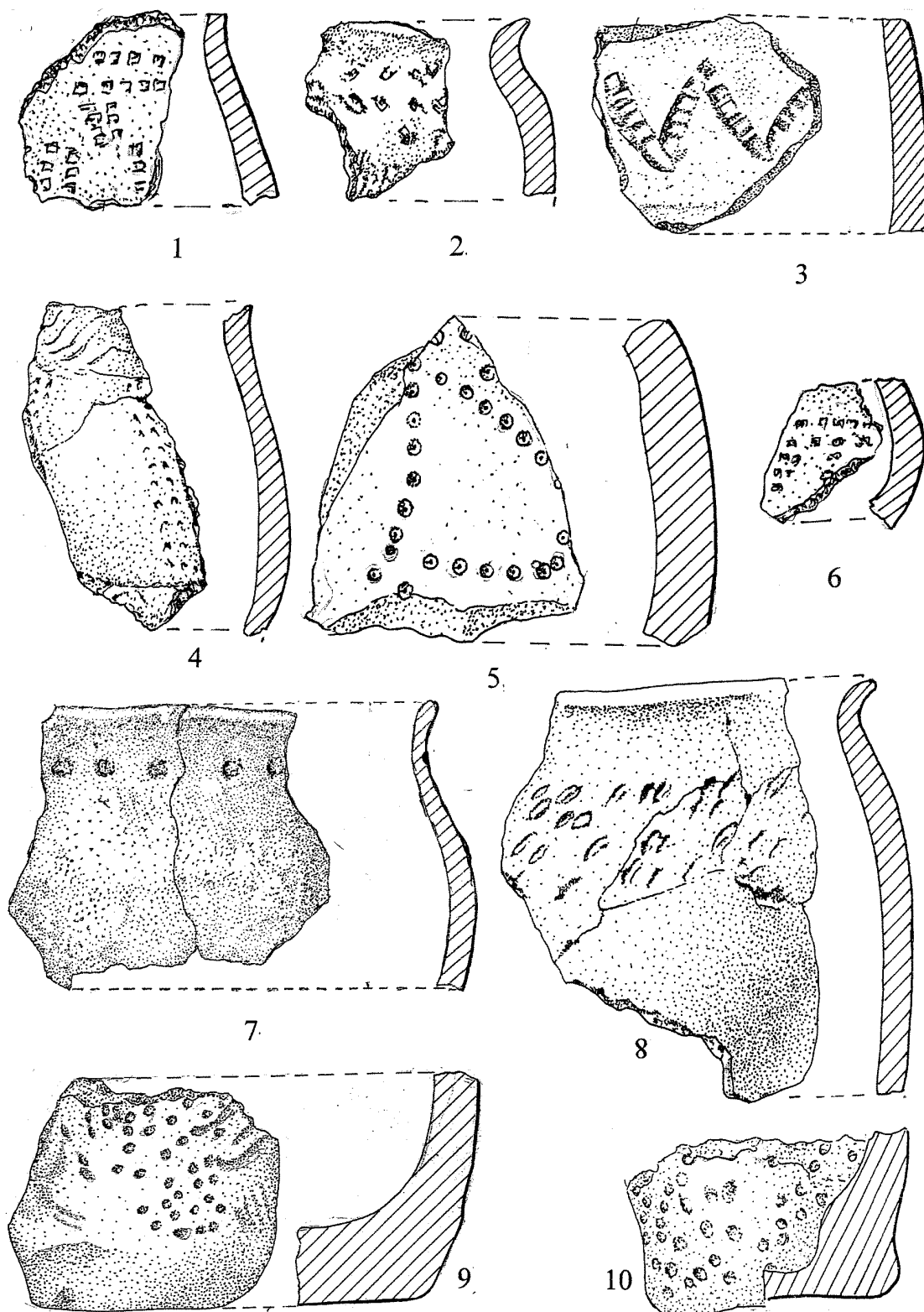

Fig. 9 Fragmente ceramice decorate cu puncte și cu piptenele.
 1-2, 6, 8, Hansca-Ialoveni; 3, Suceava-Șipot; 4, Davideni-Neamț;
 5, 9-10, Lozna-Botoșani; 7, Dodești-Vaslui.

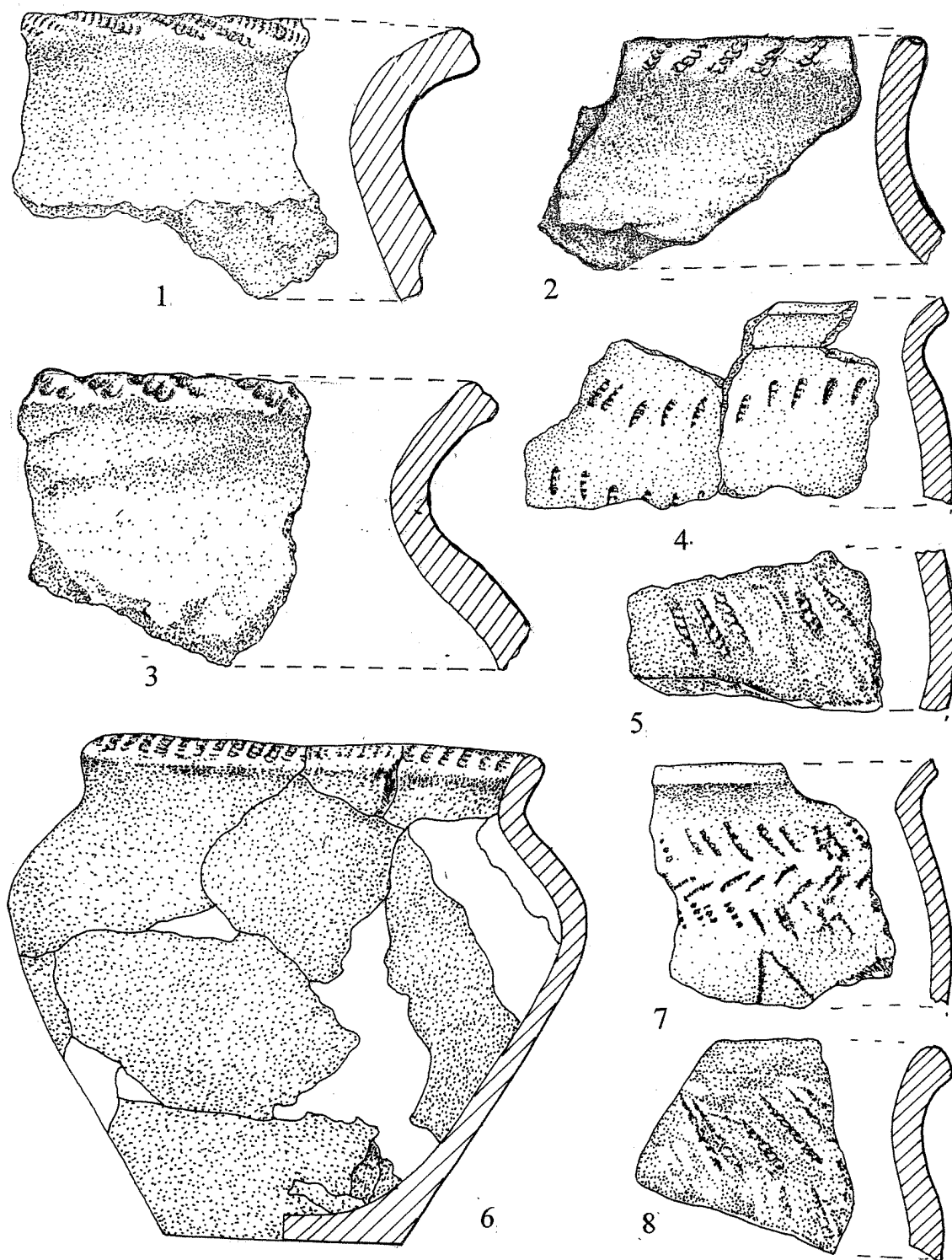

Fig. 10 Ceramică decorată cu motive imprimare cu șnur.
 1, 3, Lozna-Botoșani; 2, Cavadinești-Galați; 4, 7, Hansca-Ialoveni;
 5, 8, Băiceni-Iași; 6, Vetrișoiaia- Vaslui.

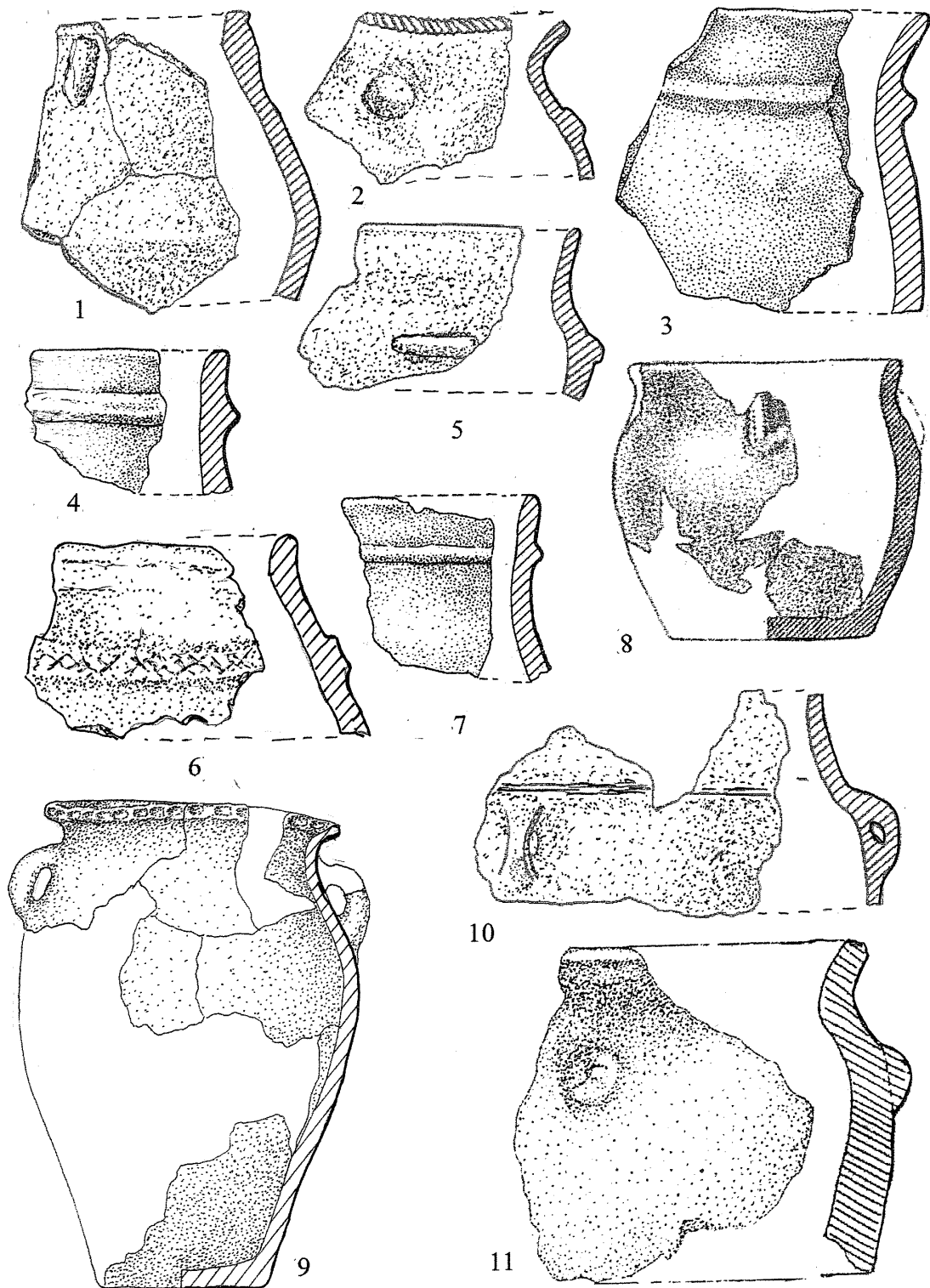

Fig. 11 Ceramică decorată cu motive în relief și aplicate (plastice).
 1, Dănceni-Chișinău, 2, Goroșeva- Zastavna; 3-4, 7, Suceava-Șipot;
 5-6, Hansca- Ialoveni; 8, 10, Seliște- Orhei; 9, Lozna- Botoșani;
 11, Davideni-Neamț.

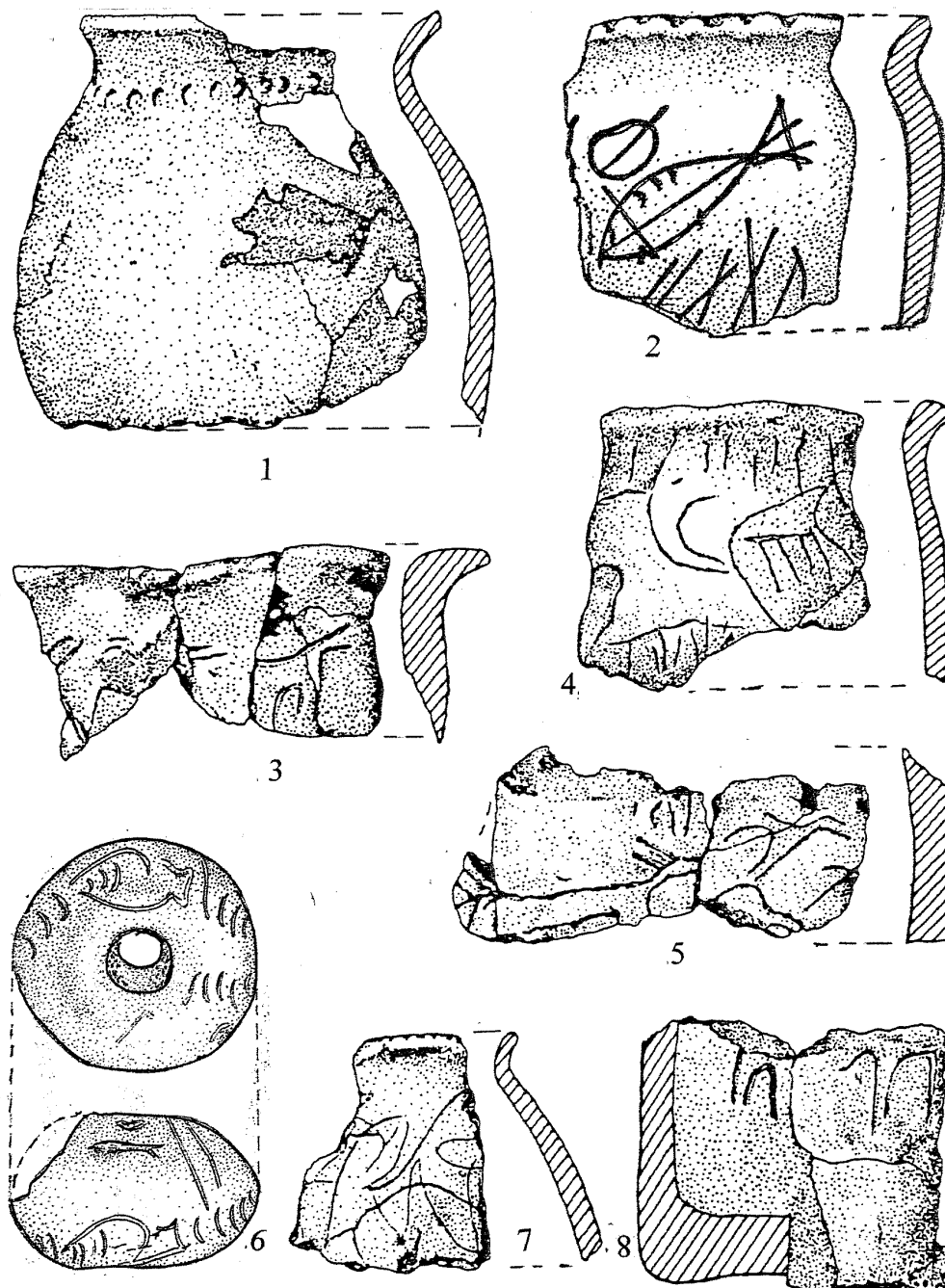

Fig. 12 Fragmente ceramice ornamentate cu motive zoomorfe.
 1, Vetrișoia- Vaslui; 2, Corlăteni-Botoșani; 3, 5, 8, Banca-Vaslui;
 4, Davideni-Neamț; 6, Botoșana-Suceava; 7, Pererâta- Briceni.